

19. Холодович А. А. О предельных и неопредельных глаголах (по данным корейского и японского языков) / А. А. Холодович // Филология стран Востока / [отв. ред. Е. М. Пинус, С. Н. Иванов]. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – С. 3–11.
20. Шелякин М. А. Категория вида и способы действия русского глагола : (Теоретические основы) / М. А. Шелякин. – Таллинн : Валгус, 1983. – 216 с.

У статті схарактеризовано теоретичні засади і описано досвід диференціації термінативного та інтермінативних аспектуальних класів, належність до яких визначає особливості видової поведінки дієслів, зокрема можливість чи неможливість перебувати у відношенні суто видового партнерства. З лінгвістичного та філософського погляду описано релевантну для такого типу партнерства специфіку облаштування термінативних ситуацій.

Ключові слова: дієслово, вид, аспектуальність, аспектуальний клас, граничність, термінативність, інтермінативність.

The article is devoted to the description of the theoretical basis and differentiation experience of terminative and interminative aspectual classes, membership of which determines the features of aspectual behavior of verbs, especially the opportunity to enter into relationships of aspectual partnership. The specificity of arrangement of terminative situations, relevant for this type of partnership, is described from a linguistic and philosophical point of view.

Key words: verb, aspect, aspectuality, aspectual class, boundary, terminative, interminative.

Жанна Колоїз
(Кривий Ріг)

УДК 811.161.2'373.611

КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОКАЗІОНАЛІЗМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ГАЗЕТИ «ЛІТЕРАТУРНА УКРАЇНА»)

Сучасна лінгвістика розглядає мову не тільки як певну знакову систему, але і як своєрідний комплекс мовленнєвотворчих процесів. Програмовим для науковців стає положення про те, що ключем до пізнання мови є дослідження мовленнєвої діяльності, або породження мовлення (В. Белянін, С. Кацнельсон, Г. Колшанский, О. Кубрякова, Р. Попов, Т. Трегубович, Л. Сахарний та інші). Останнім часом вивчення «мови в дії» об'єднує лінгвістів, зусилля яких скеровані на вивчення тих чи тих одиниць в умовах вербальної комунікації.

Теорія вербальної комунікації безпосередньо пов'язана із ситуативним моментом, адже кожен акт мовлення не лише цілеспрямований, але й ситуативно зорієнтований. Ситуативна орієнтація співіснує з орієнтацією прагматичною, що лежить в основі створення комунікативно-прагматичних ситуацій, які зумовлюються людським чинником: адресантом – з одного боку, та адресатом – з іншого, де перший, реалізуючи певні інтенції та користуючись своїм правом вибору, кодує відповідну інформацію, другий, керуючись своїм життєвим і мовним досвідом, повинен її декодувати. Зусилля адресанта спрямовані на пошук таких комунікативних параметрів, що забезпечили б не абстрактний обмін інформацією, а дозволили б контролювати вчинки та почуття адресата.

Будь-яка комунікативно-прагматична ситуація може репрезентувати як загальномовну, так і індивідуально-творчу компетенцію мовця, демонструвати як бездоганне знання узуального матеріалу, так і вмилу маніпуляцію ним. І загальномовна, й індивідуально-творча компетенція виявляються на рівні контексту (тексту), в умовах якого актуалізуються індивідуально-авторські неологізми, або okazіоналізми.

Філологічна наука накопичила велику кількість теоретичного і фактичного матеріалу, що з певних позицій з'ясовує питання okazіональних утворень (М. Бакіна, Г. Вокальчук, О. Габінська, В. Герман, В. Девкін, В. Заботкіна, О. Земська, С. Ізюмська, М. Калніязов, Д. Мазурик, О. Муромцева, А. Нелюба, Н. Сологуб, О. Стишов, Л. Струганець, Г. Сюта, О. Турчак та ін.) [4]. Увага до проблем okazіоналізмів, як і неологізмів загалом, протягом останніх десятиліть значно активізувалася, їхнє вивчення стає скрупульознішим. Цьому

сприяє загальна орієнтація сучасного мовознавства на комплексний аналіз мовних явищ у взаємодії їхніх структурних і комунікативно-функціональних характеристик, потреба дослідження мовної еволюції у всіх її виявах. Проте, незважаючи на поширений характер цього явища, воно поки що не отримало різнобічного, адекватного йому вивчення.

У пропонованій статті ми поставили за мету дослідити комунікативно-прагматичний потенціал лексичних okazіоналізмів, засвідчених у мові газетного видання «Літературна Україна», з'ясувати особливості продукування okazіональних слів, що демонструють експериментування з мовним матеріалом під час написання різних типів газетних статей.

Творче начало «мови в дії», як і кожна діяльність, стимулюється цілеспрямованістю конкретної комунікативно-прагматичної ситуації – ситуації, коли адресант, маючи «деяку інформацію», хоче поділитися нею, передати її адресатові. Причому кожен раз мовець постає перед вибором між кількома альтернативно можливими вербальними засобами, за допомогою яких ця інформація може бути передана через відповідні канали. Репрезентуючись як контекст, вербальна комунікація засвідчує систему знаків мови, з одного боку, з іншого, – віддзеркалює індивідуальний досвід мовця, його індивідуальні знання цієї системи та індивідуальні вміння щодо реалізації мовних потенцій. Наприклад: *Поселилася в «дисидентській столиці» Тарусі Калузької області. Там, на 101-му кілометрі від Москви, мали осісти багато «відсидентів»* (ЛУ, 23/06, с. 8); *Успішно засеріалює свідомість молоді «українське» телебачення: вже виросло покоління, більшість з котрого не уявляє чогось ліпшого від третьосортного латиноамериканського, російського і вже (дочекалися!) «отечественного», даруйте, «мила»* (ЛУ, 35/07, с. 3); *Особливо вражає число: мільйон ненароджених українських немовлят! Воістину – сталінська Іродіада!* (ЛУ, 46/06, с. 2); *Часом навіть іде назадгузь, гублячи дитину через надмірне захоплення методологією, тим паче у вирі «болонізації»* (ЛУ, 40/09, с. 3); *Не маємо права у своїй державі присипати інстинкт самозахисту, розум самобереження нації примітивним політичним наркомом під прапором «всьохорошізму»* (ЛУ, 25/10, с. 3) тощо.

Проілюстровані контексти можна розглядати у двох параметрах: як велику кількість заданих елементів із заданими відношеннями і як певну частину елементів уперше сконструйованих (ще не відомих системі) з відношеннями, які тільки-но формуються. Одні з них є узуальними статичними одиницями та слугують засобом автоматизації; інші – неuzuальними (okazіональними) знаками, позбавленими автоматизму, що сприяють актуалізації і які продукуються задля досягнення відповідної прагматичної мети. Сконструйовані одиниці (*відсидент*, *засеріалювати*, *Іродіада*, *болонізація*, *всьохорошізм*) демонструють індивідуально-творчу компетенцію адресантів, які кодують певну інформацію і через конкретну комунікативно-прагматичну ситуацію доносять її до адресатів, що сприймають кожен мовний елемент як складний та чуттєвий інструмент, «на якому грає той, хто послуговується мовою» [2, с. 53].

Процедури пошуків потрібних матеріальних форм вираження досить складні, хоч водночас полегшуються тим, що людська пам'ять зберігає як готові одиниці номінації, так і моделі їх побудови. Під час створення комунікативно-прагматичних ситуацій для реалізації авторських інтенцій адресантам, так би мовити, «не вистачає» системно закріплених одиниць, а отже, порушуючи нормативні «програми», вони модифікують системний інвентар знаків.

Зусилля адресанта спрямовані на пошук таких комунікативних параметрів, які забезпечили б не абстрактний обмін інформацією, а той реальний процес спілкування, що складається з багатьох компонентів, до яких належать й інформативний зміст, і вплив на адресата, і контролювання його вчинків та почуттів. Результативність прагматичного ефекту okazіональних утворень незаперечна: адресат реагує на них завжди. З одного боку, «вони реалізують індивідуально-творчу компетенцію мовця», з іншого, – демонструють, «на що здатна мова при породженні нових слів, які її творчі потенції, глибинні сили» [3, с. 180] (пор.: *прозопоетеса* (ЛУ, 6/09, с. 7) ← *проза* + *поетеса*; *суїцидоманія* (ЛУ, 50/08, с. 4) ← *суїцид* + *манія*; *шустеріада* (ЛУ, 30/09, с. 8) ← *Шустер*; *шустеризація* (ЛУ, 27/11, с. 11) ←

[шустеризувати] ← *Шустер*; **яцикіана** (ЛУ, 37/09, с. 2) ← *Яцик*; **якбитологія** (ЛУ, 26/11, с. 6) ← *якби-то* тощо). А тому від таких знаків у неuzuальній формі великою мірою залежить успіх вербальної комунікації. Наголошуючи на «великих творчих можливостях мовця», Р. Якобсон свого часу визначив «потрійну» роль індивідуально-авторських утворень для комунікативно-прагматичної (поетичної) ситуації: по-перше, okazіональні слова (згідно з теорією науковця, поетичні неологізми – Ж. К.) створюють «яскраву евфонічну пляму», тоді як старі (uzuальні) слова «старіють фонетично, стираючись від частого використання, а головне, сприймаючись лише поверхово у своєму звуковому складі»; по-друге, на відміну від форм зуальних слів, що «легко перестають усвідомлюватися, відмирають, каменіють», сприйняття форми індивідуально-авторського утворення, даного *in statu nascendi* (у стані зародження), є «вимушеним»; по-третє, значення зуального слова «у кожний момент більш-менш статичне, значення ж неологізму значною мірою визначає контекст, спонукаючи читача до етимологічного мислення» [7, с. 298].

Подібні okazіональні утворення необхідні для означення нестандартної, прагматично вагомої інформації, найприйнятнішої в межах конкретної ситуації спілкування, яка стає їх своєрідною апробацією. У такий спосіб відбувається взаємодія двох контекстів: комунікативного і номінативного, де останній обслуговує не стільки процес комунікації, скільки дериваційний акт, але завжди уможливорює реалізацію мети спілкування. Наприклад: *До чого настирний цей чоловік! «Видзюбає» кожен факт, не омине жодної деталі, все прочитає, до всього докопається – де в нього тільки береться терпіння для такої скрупульозної науково-дослідницької праці?* (ЛУ, 28/06, с. 1) (пор.: **видзюбати** ← *Дзюба*); *Сатиричний пафос цього давнього твору Л. Кисельова особливо актуалізувався сьогодні, коли майже вся **роселіта** звихнулася на великодержавному шовінізмі та марить відновленням імперії, але в межах СРСР* (ЛУ, 43/08, с. 4) (пор.: **роселіта** ← *російська еліта*); *...відомий український письменник Віктор Міняйло свого часу пустив у люди слово «**хахлуй**» – гібрид хахла і холуя – і воно прижилося, упало, вочевидь, на добре вгноєний ґрунт* (ЛУ, 32/04, с. 3) (пор.: **хахлуй** ← *хахол + холуй*). Okazіонально спродуковані слова можуть ставати дериваційною базою для інших новотворів, як-от: *Але існує ще й третя причина, і коли з першими двома ми мусимо просто змиритися, бо тут уже нічого не вдієш, то з третьою – нашим великим **хахлуйством**... – ми можемо і повинні боротися, використовувати його із своєї душі* (ЛУ, 32/04, с. 3); *Тільки то вже навіть не хахли, а отой гібрид хахла з холуєм. Оце до такого **хахлуйського** стану й намагаються нас довести ті, кому охота жити на нашій землі без нас* (ЛУ, 32/04, с. 3); *А чого варті Олейніки (слова «олея» нема в російській мові), які **вихохлуїлися** з олійника? ...Про яку мову вони, хохлуї, дбають – річ відома* (ЛУ, 6/10, с. 3)

Маючи нестандартну форму вираження, будучи незвичними, непередбачуваними, подекуди й малозрозумілими знаками, okazіональні утворення безпосередньо впливають на сам процес розуміння прагматичної інформації, є регулятором психічної діяльності адресата, мобілізують його увагу, сконцентровуючи її на себе, деавтоматизують і підвищують інтенсивність сприйняття, завдяки чому «добудовується» текст, заповнюються інформаційні лакунни і «білі плями» у його структурі. Результати okazіональних дериваційних процесів збуджують у свідомості адресата не узагальнені образи, а ідентифікуються в нові «образосполучення», «своєрідні образні молекули, утворені зі словообразів-атомів», репрезентують нестереотипні ситуації і є тим «містком», який забезпечує тісніший зв'язок між комунікантами.

Інтереси адресанта та адресата певною мірою протилежні: перший, кодує інформацію, виконує низку синтетичних операцій; другий, декодує її, вдається до операцій аналітичного характеру. Крім того, без адресата існують лише матеріальні «тіла» репрезентованих одиниць, які без сприйняття й осмислення залишаються ланцюжками якихось графічних фігур, що, очевидно, стають повноцінними знаками тоді, коли й з'являється той, хто здатен «приписати» їм значення, належно оцінити індивідуально-творчу компетенцію адресанта.

Немає сумнівів у тому, що неузуальні утворення характеризуються прагматичною орієнтацією, спродуковані задля впливу на адресата та для регуляції його поведінки, апелюють до емоційної сфери і через неї до інтелекту, їх використовують насамперед для інтелектуального переконання або для переконання через інформування. Будучи одиницями з запрограмованим прагматичним ефектом, вони формують прагматичний центр висловлювань, створюючи позитивну чи негативну оцінку ситуацій загалом. Осмислюючи комунікативно-прагматичну ситуацію, адресат намагається «розшифрувати» запропоновану йому інформацію, перетворити її та відповідно інтерпретувати. Номінативні елементи тексту впливають на адресата не ізольовано, а в сукупності, взаємодіючи один з одним, тому адресант має передбачати доцільність / недоцільність, ефективність / неефективність своїх нововведень. Саме тому важливий не лише правильний відбір мовних знаків, але й уміння правильно об'єктивувати надані мовні можливості та створювати максимально місткі образи, які є «засобом художнього узагальнення дійсності, тобто засобом компресії інформації» [1, с. 143]. У межах комунікативних ситуацій відбувається перехід із рівня значення на рівень смислу, зокрема прагматичного.

Шлях до осмислення прагматичної інформації, закодованої в новоутвореннях, – складний і поетапний процес від нечітких образів, асоціацій, уявлень, від активізованих у момент пробудження свідомості концептів й особистісних смислів до перетворення останніх, «стягнення» їх у єдине ціле. Асоціації є звичайним способом декодування репрезентованої інформації, коли, упізнавши номему або її структурний елемент, ми згадуємо все, що пов'язане з нею (ним). Вони слугують «пусковим механізмом» для визволення з пам'яті іншої, нестандартної інформації. Наприклад: *Лев Басараба, який доглядає поважне господарство – великий город, сад, бджолоферму і цілу козяндію – щирий патріот українського літературного слова* (ЛУ, 24/07, с. 8) (пор.: *козяндія* ← *коза* + *ляндія* (країна); *Безпорадність, почуття меншовартості, боягузтво, кріпацтво, брудний побут, деспотична влада «старшака» в родині, гніт уряду – усе це викликало рабську отарність москвина-росіянина* (ЛУ, 39/10, с. 6) (пор.: *старшак* ← *старший брат*; *отарність* ← *отара*); ...його покликання – захищати від усіляких утисків російську мову. Себто, доки він весь не спишеться, *росмовлянам* у Києві ніщо не загрожує (ЛУ, 18/09, с. 4) (пор.: *росмовлянин* ← *російська мова*); *Нас ділять на східняків і західників, на україномовних і двомовних, на самостійників і москволизальників* (ЛУ, 41/09, с. 3) (пор.: *москволизальник* ← *Москва* + *лизати*). Попри те, що оказіональні номемми відсутні в соціальному кодї, вони здебільшого легко декодуються адресатом через установлення дериваційних зв'язків з їх вихідною базою. Проте правильне декодування і відповідна реакція на декодовану інформацію можливі лише за умови достатніх фонових знань про окремі фрагменти об'єктивної дійсності. Наприклад: *Не розуміючи, що підійшли до підніжжя Парнасу уже цілі полки цих зухвалих «вундервумен», вихованих не мамами в очіпках, не чеканнями щастя у патріархальних вишневих садочках, а дідькуватими менеджерами і суворою реальністю прагматичного ринку* (ЛУ, 10/07, с. 6) (пор.: *вундервумен* ← *вундеркінд* (чудо-дитина) + *вумен* (жінка); *В опитуванні взяли участь понад 40 тисяч «рунетників»* (ЛУ, 44/09, с. 6) (пор.: *рунетник* ← *ru.net*). Адресатові надається можливість певною мірою самому вибрати з мовленнєвої ситуації потрібний зміст. Подібні номінації, забезпечуючи формальну та семантичну конденсацію, водночас відсилають адресата до образних уявлень, що лежать в основі неонемми і сприяють правильному її декодуванню.

Семантика оказіонального утворення ґрунтується на асоціаціях, що йдуть від внутрішньої форми структурних елементів, його мотивація може здійснюватися й через властивості позначуваних реалій. Будь-яка оказіональна номінація бере участь у формуванні підтекстових естетичних смислів, що реалізуються через актуалізацію конотативних компонентів, які є складниками прагматичного значення номем.

Доволі часто оказіональні утворення фокусують увагу на найважливішій інформації, особливо це стосується публіцистичних текстів, де «цей чи той факт цікавить журналіста не сам по собі, а в аспекті соціальних оцінок» і в яких важливе місце посідає прагматична

«програма». Будучи стандартизованими згідно з особливостями їх утворення та функціонування, зазначені комунікативно-прагматичні ситуації урівноважують стандарт експресією. Наприклад: *Можже, якісь сюжети й жили в його голові, якісь творчі ідеї визрівали, однак мусив здобувати «хлібніший» фах, що забезпечить йому стабільніше існування* (ЛУ, 39/08, с. 2) (пор.: **хлібніший** ← хлібний); *...варто сконструювати спеціальний прилад, який би умовно називався **холуйометром** (походить від слів, з одного боку, «холуй» та, з другого, «барометр», «монометр», «термометр», «метр»)*. За допомогою такого уявного унікального приладу можна було б цілком реально оцінити національну гідність і достоїнство кожної людини (ЛУ, 29/11, с. 10) (пор.: **холуйометр** ← холуй + метр). Такі результати оказіональних дериваційних процесів по-різному реалізують загальні для номінативної діяльності принципи: принцип релевантності (важливості); принцип прозорості (зрозумілості); принцип економії як подальший істотний фактор розвитку словникового складу.

Із-поміж оказіональних утворень, які ідентифікуються як нестандартні, нешаблонні знаки, заслуговують на увагу зокрема й ті, що є зразками компресивної номінації і які в науковій літературі кваліфікують як оказіональні композити, або композитні оказіоналізми, що зменшують кількісний обсяг матеріальної форми вираження певної інформації без шкоди для її змісту. Продукування складних оказіональних номем відповідає тенденції мовної економії, пов'язується з прагненням адресанта звести до мінімуму обсяг комунікативної номінації, наповнивши її максимумом змісту. Дериваційною базою аналогічних утворень є синтаксеми, компоненти яких стають твірними основами для новопредставлених одиниць. Наприклад: *Цей державний діяч зостався у народній пам'яті новотворами, похідними від його прізвища: **кучмовіз**, кучмізм, **кучмобачення**, **кучмолиз** та ін.* (ЛУ, 16/08, с. 6) (пор.: **кучмовіз** ← Кучма, возити; **кучмобачення** ← Кучма, телебачення; **кучмолиз** ← Кучма, лизати); *Та й сьогодні, аби не було протидії цьому новому **яйцепідкиданню**, аби народ не мав сили ті підступні яйця зі свого гнізда викинути, гніздо очистити, його «святість» намагається своїм глаголом запропонувати нам ще один «рятівний» проект* (ЛУ, 38/09, с. 8) (пор.: **яйцепідкидання** ← яйце + підкидати). «При словотворенні на синтаксичній основі утворенню одиниці номінації передують висловлювання про позначуване, <...> дефініційне словотворення передбачає мотивацію не словом, а судженням, висловлюванням, яке містить дефініцію предмета» [5, с. 36]. Причому оказіональні композити перестають бути простими дублетами висловлювань, що їх мотивують, починають власне «буття», підпорядковуючись тим закономірностям, які характерні для подібного класу слів узагалі, демонструють специфічну змістову структуру, що виявляється безпосередньо через дериваційну базу й особливості її зв'язків з позначуваними реаліями. Незважаючи на наявність семантичної конденсації, значення композитних утворень устанавлюється здебільшого без особливих зусиль завдяки прозорій семантиці їхніх структурних компонентів.

Суперечність між потребами комунікативно-прагматичної ситуації і прагненням адресанта звести до мінімуму «свої розумові та фізичні зусилля» сприяє появі подібних результатів оказіональної деривації, що, крім прагматичної орієнтації, демонструють і потужні експресивно-стилістичні можливості неологічного матеріалу.

Одним з найкolorитніших прийомів увиразнення стилістичних можливостей оказіоналізмів є каламбур, в основі якого лежить гумористичне чи комічне використання різних значень того самого слова чи слів, схожих за звучанням: *Тільки тому, що її не помічає П. Толочко і толочківці? ...Нарешті дано визначення цьому збірному христопродавчому явищу, цьому сонму українських учених (антиукраїнських по суті) ...Шість тисячоліть української історії **витолочили** на догоду Москві* (ЛУ, 2/08, с. 3) (пор.: **витолочити** ← Толочко). Словесна гра сприяє створенню «пружних емоційно-естетичних варіацій думки», збільшує виражальну силу контексту. Уведення в комунікативно-прагматичну ситуацію оказіональних номем, що вступають в омонімічні чи паронімічні парадигматичні відношення з узуальними одиницями, забезпечує додаткову інтенсифікацію виразності. Наприклад: *А наші **бандкіри** все порозтихали по глибоких кишенях. І все це при тому, що Президент – професійний банкір* (ЛУ, 1/09, с. 3) (пор.: **бандкір** ← бандит + банкір); *Очевидно, що роль*

ЗМІ у цьому **вельмишельмованому** «старшими братами процесі» полягає не в пропаганді дебілізуючих і зомбуючих совково-демагогічних словоблудів (ЛЮ, 33/06, с. 3) (пор.: **вельмишельмований** ← *вельмишанований* + *шельмований*); ... так званих «регіоналів» у народі давно прозвали **ПРУсаками**. І не тільки через співзвучність абрєвіатури – ПРУ (Партія регіонів України), але й через те, що вони, наче таргани... (ЛЮ, 27/07, с. 4) (пор.: **ПРУсак** ← ПРУ + *прусак*); Мільйони людей мешкають не в столиці, а в регіонах, але не є прибічниками донецького клану і навіть не живуть у зонах переважного впливу ПРУ (у так званій **ПРУсії**) (ЛЮ, 27/07, с. 4) (пор.: **ПРУсія** ← ПРУ+ *Прусія*). Структурно-семантичні особливості оказіональних одиниць впливають на характер породжуваної ними мовленнєвої експресії. Такі результати демонструють передовсім експресію гумору та сатири. Близькість у звучанні створює додаткові семантичні відтінки, породжує несподівані повороти думки, її змістове переключення.

Зіставлення оказіональних та узуальних номем експресивно увиразнює їхню семантичну різницю і різницю позначуваних ними понять; словесна гра, побудована на гумористичному використанні оказіональних одиниць, забезпечує мовленнєву інтенсифікацію виразності, що великою мірою залежить від авторської винахідливості та дотепності.

Конструювання незузальних знаків ґрунтується на посиленні звучання внутрішньої форми, яка відсилає до фонових знань. Результати оказіональних дериваційних процесів зорієнтовані на визначені денотати, новими є хіба що способи їх означення. Вони номінують поняття, що при використанні узуальних засобів могли б виражатися переважно описово.

Подвійна актуалізація демонструє передусім прагнення адресантів до максимального використання виражальних можливостей неонемом і водночас ілюструють оригінальну індивідуально-творчу компетенцію того чи іншого автора, якому «потрібні неабиякі гострота та точність розуміння слів, повнота мовного досвіду, щоб, поставивши його у фокус, змусити читача побачити в ланцюжку слів одну найяскравішу ланку, висловити саме цим словом свою думку і водночас віддзеркалити реальність» [6, с. 127].

Газета «Літературна Україна» маніфестує чимало прийомів, що увиразнюють прагматичну орієнтацію індивідуально-авторських утворень зокрема та комунікативних ситуацій загалом. Вони торкаються переважно тих результатів оказіональних дериваційних процесів, що є своєрідними семантичними стрижнями, навколо яких формується думка. Здебільшого саме в таких ситуаціях оказіональні одиниці задають направленість прагматично вагомої інформації, актуалізують найважливіші для адресанта змістові ланки. Проте – це тема окремої наукової розвідки, що сприятиме системному дослідженню різних стилістичних прийомів, що увиразнюють мову газети як одного з провідних засобів масової інформації, допомагають адресатові вплинути на емоційну сферу адресанта, викликати інтерес до запропонованого матеріалу.

Насамкінець зауважимо: у мові газетних видань оказіональні слова функціонують не лише як репрезентанти певного змісту, але й як відповідні формальні конфігурації, що сигналізують про емоційно-експресивну атмосферу комунікативно-прагматичних ситуацій, максималізують їхній стилістичний ефект.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И. В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И. В. Арнольд. – СПб : Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1999. – 443 с.
2. Блакар Р. М. Язык как инструмент социальной власти / Р. М. Балкар // Психология влияния : [хрестоматия] / сост. А.В. Морозов. – СПб : Питер, 2001. – С. 42–67.
3. Земская Е. А. Словообразование как деятельность / Е. А. Земская. – М. : Наука, 1992. – 220 с.
4. Колоїз Ж. В. Українська оказіональна деривація : [монографія] / Ж. В. Колоїз. – К. : Акцент, 2007. – 311 с.
5. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений : Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 199 с.
6. Ларин Б. А. Эстетика слова и язык писателя / Б.А. Ларин. – Л. : Изд-во художественной л-ры, 1974. – 284 с.
7. Якобсон Р. Новейшая русская поэзия : Подступы к Хлебникову / Р. Якобсон // Работы по поэтике. – М. : Прогресс, 1989. – С. 272–317.

У статті йдеться про комунікативно-прагматичний потенціал оказіональних слів, засвідчених у мові газети «Літературна Україна». Оказіоналізми проаналізовано як утворення для означення нестандартної, прагматично вагомої інформації, найприйнятнішої в умовах вербальної комунікації. Закцентовано на каламбурі як прийомі увіраження стилістичного ефекту відповідної комунікативної ситуації.

Ключові слова: оказіоналізм, оказіональне слово, вербальна комунікація, комунікативно-прагматична ситуація, адресант, адресат.

The article deals with the communicative-pragmatic potential of occasional words fixed in the language of newspaper "Literary Ukraine". Occasionalisms are regarded as the formations for defining non-standard, pragmatically meaningful information, which is the most acceptable in the terms of verbal communication. The pun as the device of expressiveness of the stylistic effect of the corresponding communicative situation is accented.

Key words: occasionalism, occasional word, verbal communication, communicative-pragmatic situation, sender, addressee.

Анатолій Поповський
(Дніпропетровськ)

УДК 811. 161. 2'373.232.1

УКРАЇНСЬКІ ПРИЗВИЩА З КОМПОНЕНТОМ **КРИВ-**

У формуванні лексичного складу української мови важливе місце посідають прізвища з основою **крив-**. Цей шар номінацій не може не викликати наукового інтересу лінгвістів як у плані синхронії, так і в плані діяхронії, оскільки вони ще не були предметом спеціального дослідження. І створення такої узагальнювальної праці з цієї проблеми, безсумнівно, визначає її актуальність. Крім того, вже маємо достатню кількість як антропонімних словників, так й інших джерел, у яких зафіксовано такий тип прізвищних назв.

Метою цього дослідження є опрацювання українських прізвищ із компонентом **крив-**, характеристика їхньої семантичної організації, етимології, класифікації та активності функціонування, а також пізнавально-виховного значення.

Як відомо, кожна людина має індивідуальне власне ім'я, яке вона використовує для називання близьких, друзів та співрозмовників. У ширшій громаді дорослу особу частіше називають на прізвище. Сьогодні саме прізвище є головним засобом офіційної ідентифікації людини в суспільстві.

Антропоніміка має важливе значення не лише для мовознавства, а й для інших наук, таких як соціальна історія, історія права, етнографія, художня література, фольклористика.

В основі творення прізвищ з компонентом **крив-** найчастіше ставали як позитивні, так й негативні індивідуальні ознаки його першого носія. Такі прізвища успадковувалися із прізвицьк, що побутували в живому народному мовленні, характеризуючи вади людського тіла чи особливості одягу тощо.

М. Худаш вважає, що для дослідження будь-якої мови (особливо її історії) значення антропонімії важко переоцінити. Насамперед вона є важливим джерелом для вивчення лексичного багатства мови, адже в її скарбниці законсервована глибока старовина, назви різних предметів і понять, що в процесі історичного розвитку мови вийшли з ужитку. В антропонімії дослідник мови знайде цінний матеріал для глибшого вивчення етимології окремих слів і всієї лексичної системи мови, важливі дані для дослідження ареального поширення тих чи тих мовних явищ у давнину (тобто матеріал для історичної діалектології), корисну інформацію для дослідження процесів засвоєння іншомовних слів, у тому числі й особових назв іншомовного походження. Нарешті, антропонімія (сучасна й історична), констатує дослідник, має певне значення також для лінгвістичної класифікації мовних явищ (Худаш, ЗГУА: 10-21).

У наукових працях українських дослідників з антропоніміки С. Бевзенка, В. Бурката, Д. Бучка, Л. Гумецької, В. Горпинича, О. Демченка, О. Добровольської, І. Ковалика, І. Корнієнко, Л. Кравченко, Л. Кракалії, Л. Масенко, Т. Марталогі, В. Німчука, Ю. Новикової,